

Nr 646

Av fru Gärde Widemar m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till brottsbalk.

(Lika lydande med motion nr 533 i Första kammaren)

I Kungl. Maj:ts proposition nr 10 framlägges förslag till brottsbalk. Vi föreslår nedan följande ändringar och tillägg.

Normalstraffet vid mord

Enligt förslagets 1 kap. 1 § skall den som berövar annan livet dömas för mord till fängelse i tio år eller på livstid. Även om den ordning, i vilken de olika straffformerna eller strafftiderna anges i förslagets straffskalor, icke på samma sätt som i nuvarande lagstiftning kan anses normerande i den meningen att det först angivna alternativet anses som normalstraff, finner vi det dock naturligt att livstidsstraffet såsom varande den normala påföljden för mord i lagrummet anges före det tidsbestämda fängelsestraffet.

Eftergift av påföljd vid fosterfördrivning

I förslagets 3 kap. 4 § 1 st. 2 p. har intagits en bestämmelse om möjlighet till påföljdseftergift i de fall, då fosterfördrivning företagits av kvinnan själv och omständigheterna är mildrande. Enligt 11 § 1 st. i samma kap. får kvinnan ej åtalas för gärning som nu sagts eller för försök därtill, med mindre åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Med hänsyn härtill och med särskilt beaktande av att förslagets 33 kap. 4 § 3 st. medger att påföljd må eftergivnas då det på grund av särskilda omständigheter finnes uppenbart, att påföljd för brottet ej är erforderlig, finner vi icke behov föreligga att i särskilt lagrum rörande de särskilda brotten ange att sådan påföljdseftergift må medges. Bestämmelsen härutinnan i 3 kap. 4 § 1 st. bör förty utgå.

Grov misshandel

Vid bedömande huruvida ett misshandelsbrott skall anes som grovt, skall enligt förslagets 3 kap. 6 § 2 st. särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat synnerlig hänsynslöshet eller råhet.

Vi finner synnerlig anledning föreligga att understryka den kriminalpolitiska betydelsen av att samhället med särskilt eftertryck reagerar mot de former av oprovocerad misshandel som förekommer i samband med ett ofredande och som är ett utslag av hänsynslöshet eller råhet.

Olaga frihetsberövande

I förslagets 4 kap. 2 § stadgas straffansvar för den som i visst hänseende berövar någon friheten genom att bortföra eller inspärta honom eller på annat sätt beröva honom friheten. Brottet rubriceras som *frihetsberövande*. För att särskilt utmärka att endast rättsstridiga frihetsberövanden avses och för att därigenom undvika missförstånd bör som brottsrubricering upptagas *olaga frihetsberövande*.

Åtalsbestämmelsen vid ärekränkning

Enligt förslagets 5 kap. 5 § är både förtal och förolämpning målsägandebrott. Förtal eller grovt förtal må dock åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Någon sådan möjlighet för allmänt åtal har däremot icke öppnats vid förolämpningsbrottet.

Enligt straffrättskommitténs förslag skulle såväl förtal som förolämpning läggas under allmänt åtal med den begränsningen, att åtal finge ske endast om det funnes påkallat ur allmän synpunkt. Motivet för kommitténs ståndpunkt var, att en person, som utsätts för svårartad ärekränkning, inför den allmänna opinionen kan behöva det stöd som det innebär att allmän åklagare åtar sig hans sak. I lagrådsremissen 1960 anslöt sig emellertid departementschefen till de i flera remissyttranden uttalade farhågorna för att ett dylikt system kunde innebära en risk för att åklagarna skulle komma att betungas med ett mycket stort antal anmälningar för ärekränkning, vari hävdades att åtal vore befogat ur allmän synpunkt.

Vi är av den bestämda meningen att de av departementschefen sålunda uttalade farhågorna är betydligt överdrivna. Man kan dessutom utgå från att åklagaren redan på ett tidigt stadium är i stånd att avgöra om allmänt åtal skall väckas samt att övriga anmälningar som registreras utan vidare torde kunna avskrivas.

Vår övertygelse är att de skäl, som ansetts tala för det aktuella förslagets bestämmelse om åtal av åklagare vid förtalsbrottet, med samma styrka talar för en liknande bestämmelse vid förolämpningsbrottet.

Tillgrepp av forskaffningsmedel

I de fall, då någon olovligen tager och brukar motorfordon eller annat motordrivet forskaffningsmedel, som tillhör annan, och gärningen ej är att anse som stöld eller grov stöld (ev. rån eller grovt rån), skall gärningsmannen dömas jämlikt förslagets 8 kap. 7 § för *tillgrepp av forskaffningsmedel*. Brottsrubriceringen, som felaktigt ger intryck av att omfatta alla forskaffningsmedel, utesluter sålunda från straffbarhet enligt nämnt lagrum tillgrepp av icke motordrivna forskaffningsmedel, d. v. s. främst cyklar och icke motordrivna båtar. De svårigheter med avseende på bedömningen

av gärningsmannens tillägnelseuppsåt, som utgjort ett väsentligt skäl till att i förslaget upptagits en ny gärningsbeskrivning, i vilken tillägnelseuppsåtet icke anges som en förutsättning för straffbarhet vid fordonstillgrepp, kan uppenbarligen vara lika stora oavsett om fortskaffningsmedlet är motordrivet eller icke motordrivet. Med hänsyn härtill och med beaktande av svårigheten att i vissa fall avgöra om fortskaffningsmedlet skall anses som motordrivet eller icke motordrivet från rättslig synpunkt framstår den föreslagna gränsdragningen som godtyckligt vald. Den föreslagna inskränkingen ter sig dessutom betänkelig med tanke på den stora förekomsten av framför allt cykeltillgrepp. Vi föreslår därför i enlighet med det av lagrådet år 1958 framförda förslaget, att brottet tillgrepp av fortskaffningsmedel skall avse fortskaffningsmedel över huvud taget.

Åtalsbestämmelsen vid bokföringsbrott

Jämlikt förslagets 11 kap. 5 § 2 st. må åtal för bokföringsbrott äga rum allenast såframt gäldenären inom fem år från det brottet förövades kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar. Enligt vår mening saknas bärande skäl för att på detta sätt ålägga åklagaren att åtala i alla de fall då konkurstillstånd inträtt. Det torde föreligga starka skäl att införa en bestämmelse som anger, att åtal må ske endast om det av starka skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Rubriken till 25 kap.

Rubriken till förslagets 25 kap. lyder: »Om böter». Enär i dess 8 § upptagits en särskild bestämmelse om viten bör rubriken rätteligen ändras till »Om böter och viten».

Återfallsregeln

En återfallsregel av ny typ föreslås i förslagets 26 kap. 3 §. Enligt nuvarande SL 4: 14 må till förhöjt straff dömas enligt vissa normer endast då det återfallsgrundande brottet och återfallsbrottet är att hänföra till för-mögenhetsbrottens eller förfalskningsbrottens kategori, där ej med hänsyn till brottens beskaffenhet, den tid som emellan dem förflutit eller eljest särskilda skäl äro mot en dylik straffhöjning. Den föreslagna återfallsregeln möjliggör för domstol att — inom vissa i lagrummet angivna tidsgränser — döma till förhöjt straff vid återfall vid alla brottstyper, sålunda även vid brott mot person, exempelvis vid misshandel. Denna i och för sig tillfredsställande ordning har emellertid icke försetts med en spärregel motsvarande den nuvarande bestämmelsen att till förhöjt straff icke skall dömas då brottens beskaffenhet, den tid som mellan dem förflutit eller eljest särskilda skäl äro mot en förhöjning av straffet. Då framför allt mycket olikartade brott eller avsevärd tid mellan brotten icke bör föranleda straff-

höjning vid återfallet, bör enligt vår mening den föreslagna återfallsregeln kompletteras med den begränsning som nu uttryckligen gäller. För en begränsning, som på det hela taget är bindande för domstolarna, talar särskilt behovet av att i ett tidigt skede kunna avgöra vilka domförhållningsregler som är tillämpliga.

Tillägget kan lämpligen inskrivas i det föreslagna lagrummets andra stycke.

Fängelse för ungdom under 18 år

I förslagets 26 kap. 4 § har bibehållits den nuvarande möjligheten att i yttersta undantagsfall döma ungdom under 18 år till fängelse. Föredragande departementschefen har i den inledande översikten till förslaget framhållit, att han är angelägen att inskräpa att fängelse för ungdom i nu angiven ålder får tillämpas i rena undantagsfall och med ännu större återhållsamhet än för närvarande, (C s. 593). Han har vidare betonat, att enbart hänsyn till allmän laglydnad icke får åberopas för att ådöma fängelse i stället för ett eljest motiverat omhändertagande i ungdomsvårdsskola (C s. 594). De undantagsfall, som avses, utgöres av bl. a. de fall, då unga lagöverträdare har begått mycket grova brott eller återfaller gång på gång trots långvarig behandling i ungdomsvårdsskola och där ungdomsvårdsskoleorganisationen anser sig ha uttömt sina behandlingsresurser. Ett ytterligare undantagsfall avser de ungdomar som begår svårare trafikbrott och där ett behandlingsbehov icke är indicerat.

Vi vill starkt betona vår allmänna motvilja mot ett system som — ehuru endast i yttersta undantagsfall — möjliggör ett fängelsestraff för en ung människa om vars formbarhet man förvisso sällan med absolut säkerhet kan uttala sig. Emellertid kan vi icke bortse ifrån den omständigheten att ett fåtal ungdomar i åldern under 18 år som har begått brott icke lagligen kan göras till föremål för ett omhändertagande för samhällsvård, enär ett vård- eller behandlingsbehov icke föreligger. För de få fall där ej heller skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller internering enligt förslagets 28, 29 och 30 kap. utgör en lämplig påföljd synes som enda möjligheten återstå fängelse såvida fallen icke skall lämnas obeivrade. För denna speciella situation är vi benägna godtaga fängelsedom för ungdom under 18 år, dock endast under förutsättning att vederbörande barnavårdsmyndighet klart sagt ifrån att de ej anser sig kunna vidtaga ändamålsenlig åtgärd för vederbörandes tillrättaförande. Det måste påpekas att här endast är fråga om relativt sällsynta »restfall». För att uttrycka denna vår uppfattning att fängelse icke får tillämpas annat än i nu nämnda sällsynta undantagsfall, bör det föreslagna lagrummets »särskilda skäl» utbytas mot »synnerliga skäl».

Det bör i detta sammanhang observeras, att förslagets 38 kap. 2 § föreskriver att i de fall, där domstol med stöd av förslagets 31 kap. 1 § över-

lämnat en ungdom till vård enligt barnavårdslagen och barnavårdsnämnden vid prövning i därför stadgad ordning finner, att i barnavårdslagen angivna förutsättningar icke föreligger för dylik vård eller vård av det slag som nämnden i yttrande till domstolen förklarar sig ämna anordna, domstolen efter ansökan av åklagare äger undanröja förordnandet om överlämnande till vård och döma till annan påföljd för brottet. Detta stadgande omfattar uppenbarligen fall, där exempelvis ett kortvarigt fängelsestraff kan ifrågakomma. Om denna möjlighet icke förelåge, skulle domstolen måhända vara nödsakad att lämna brottet utan tillräcklig samhällsreaktion.

Villkorlig frigivning

Förslagets 26 kap. 6 och 7 §§ upptager gällande rättsbestämmelser om fakultativ och obligatorisk villkorlig frigivning. I likhet med lagrådet (1961) vill vi allvarligt ifrågasätta huruvida ett behov föreligger att bibehålla två särskilda former av frigivning med olika beteckningar. Vi vill särskilt framhålla det otillfredsställande från eftervårdssynpunkt med det nuvarande systemet genom vilket en intern har en ovillkorlig rätt att frigges vid viss tidpunkt helt oavsett om arbetsanställning, bostad m. m. kunnat ordnas. Bestämmelsen om obligatorisk villkorlig frigivning synes i flera hänseenden kunna motarbeta dess främsta syfte att underlätta den villkorligt frigivnes anpassning i samhället. Att helt oavsett omständigheterna i det särskilda fallet frige en intern å viss på förhand bestämd tidpunkt, är enligt vår mening att allvarligt äventyra hans möjligheter till en dylik anpassning. Vi föreslår därför att 7 § utgår och ersättes med en anvisning i 6 § att villkorlig frigivning bör ske efter 5/6 av strafftiden såfram ej särskilda skäl talar däremot.

Kortvarigt frihetsberövande

Det föreslagna institutet skyddstillsyn har jämlikt förslagets 27 kap. 3 § utformats med en möjlighet för domstolarna att i tillrättaförande syfte förordna, att i skyddstillsynen skall ingå behandling i anstalt under minst en och högst två månader. Enligt föredragande departementschefens uttalande (C s. 300) är den angivna behandlingens syfte »att medverka till att bryta lagöverträdarens brottsliga aktivitet och också att ge honom en tankeställare, och behandlingen skall härigenom framför allt utgöra en förberedelse för den mera långvariga vården i frihet». När det gäller att ange den lagstiftningsmässiga ramen för den behandling det här är fråga om anger departementschefen som en lämplig utväg att låta verkställighetslagens regler om fängelse i princip vara tillämpliga på omhändertagandet. Den föreslagna formen av omhändertagande är av allt att döma delvis en motsvarighet till det i bl. a. England förekommande kortvariga frihetsberövandet »detention center». Denna påföljd kan emellertid endast tillämpas å ung-

dom i åldern 14—20 år, medan den föreslagna formen av omhändertagande inom skyddstillsynens ram endast kan tillämpas å personer över 18 år. Frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för ungdom över huvud taget synes oss emellertid vara av så pass stort kriminalpolitiskt intresse att den bör göras till föremål för en allsidig och förutsättningslös utredning.

Ungdomsdomstolar

Med hänsyn till den genom brottsbalksförslaget aktualiserade men ännu icke definitivt preciserade gränsen mellan barnavården och kriminalvården anser vi det lämpligt att i avvaktan på de slutliga bestämmelserna i brottsbalken i detta hänseende låta anstå med en från tidigare år återupprepad framställning om en allsidig och förutsättningslös utredning om införande av ungdomsdomstolar.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 10 med förslag till brottsbalk måtte för sin del besluta de ändringar i författningstexten, som föranledes av ovan angivna förslag,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att en utredning tillsättes för att allsidigt och förutsättningslöst utreda frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare.

Stockholm den 13 februari 1962

Olof Hammar

Yngve Hamrin

Ingrid Gärde Widemar

Brita Elmén